

Maria Normann, Heidi Odell, Mari Tapio ja Elsi Vuohelainen:

NUORISOALAN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

– hyppää kyytiin!

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Maria Normann, Heidi Odell, Mari Tapio ja Elsi Vuohelainen:

NUORISOALAN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ – hyppää kyytiin!

Humanistinen ammattikorkeakoulu
© tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö – hyppää kyytiin!
Maria Normann, Heidi Odell, Mari Tapio ja Elsi Vuohelainen
Toinen uudistettu painos

Kannen kuva ja muut piirroskuvat: Aino Sutinen
Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy
Paino: Kirjapaino Kari Ky 2016

Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 20
Verkko ISBN 978-952-456-239-3 • ISSN 2343-0672
Painettu ISBN 978-952-456-238-6 • ISSN 2343-0664

Ehkäisevä päihdetyö vaatii tekijöiltään osaamisen kehittämistä ja ajan hermoilla pysymistä. Se on ala, joka kehittyy yhteiskunnan ja asenneilmapiirin muutosten myötä. Uudet näkökulmat ja toimintatavat lisäävät myös päihdekasvatuksen kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta. 2000-luvulla ehkäisevän työn merkitys on kasvanut, kun on aiempaa paremmin ymmärretty hyvinvoinnin edistämisen ja ehkäisevän työotteen merkitys korjaavaan työhön panostamisen ohella. Jotta ehkäisevään työhön kohdistuvat odotukset voidaan lunastaa, on tärkeää luoda sitä tekeville jaettu ymmärrys siitä, mistä ehkäisevässä työssä on kyse. Siinä tämä julkaisu toimii tukena nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osalta.

Tässä julkaisussa nuorisoalalla tehtävä ehkäisevä päihdetyö on ajateltu polkupyöräksi. Miksikö? Pyöräily, kuten ehkäisevä päihdetyö, on terveyttä ja hyvinvointia edistävää ja lisäksi taloudellista. Pyöräkin koostuu ajoittaista huoltoa kaipaavista osista, joista jokainen on tärkeä matkan sujumuuden kannalta. Vaikka tutun toteamuksen mukaan pyörää on turha aina keksiä uudestaan, on se tässä julkaisussa nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osalta tehty tietoisesti. Näin teidän lukijoiden ei tarvitse aloittaa aina alusta, vaan voitte keskittyä pyörän ajamiseen ja kunnossapitoon.

Julkaisussa muodostetaan kokonaiskuva nuorisoalan ehkäisevästä päihdetyöstä: sen toimijoista, päämääristä, keinoista ja laatutekijöistä. Valmiita vastauksia siihen, miten päihdeasenteita muutetaan ja kaikkien hyvinvointi varmistetaan, ei tämän julkaisun sivuilta löydy, sillä sellaisia ei ole. Toimiva ja vaikuttava nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö on monen tärkeän osan yhdistelmä, eikä se, mikä toimii yhdelle, toimi välttämättä toiselle. Tiettyjä asioita huomioiden voidaan kuitenkin huolehtia tehdyn työn laadukkuudesta, jolloin myös työn onnistuminen on todennäköisempää. Tämä julkaisu määrittelee näitä keskeisiä seikkoja ja pyrkii varmistamaan teidän lukijoiden pyörämatkan sujumuuden.

Ehkäisevän päihdetyön osaamista tarvitaan tavalla tai toisella kaikkien nuorten parissa ja nuorten edun mukaan toimivien ammattilaisten työssä. Julkaisu tarjoaa kattavan kuvauksen nuorisoalan ehkäisevästä päihdetyöstä ja toimii näin hyvänä perusmateriaalina toimijoille, joille teema ei vielä ole niin tuttu. Toisaalta julkaisussa nostetaan esiin uusia näkökulmia myös jo pidempään ehkäisevää päihdetyötä tehneille, joten se toimii hyvänä tukena tiedon päivityksessä.

Tervetuloa kyytiin!

SISÄLLYSLUETTELO

1. Pyörä: Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö.....	6
2. Etuvalo: Kohdentaminen.....	9
3. Runko: Tietoperusta.....	12
4. Jarrut: Eettisyys.....	14
5. Renkaat: Menetelmät.....	16
6. Satula: Pedagogiikka.....	19
7. Ohjaustanko: Laatu ja arviointi.....	22
8. Polkija: Tekijät ja yhteistyö.....	25
Lähteet.....	29
Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön muistilista.....	31

1. PYÖRÄ: NUORISOALAN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

Pyörän kyydissä: Nuorisotalan ehkäisevän päihdetyön pyörä kulkee hyvinvoinnin edistämisen maastossa. Matkan sujuminen edellyttää osaavaa polkijaa ja toimivia pyörän osia, jotka yhdessä rakentavat sujuvasti eteenpäin vievän kokonaisuuden.

Ehkäisevä päihdetyö keskittyy hyvinvoinnin tukemiseen ja terveiden elämäntapojen edistämiseen koko väestön tasolla. Se on osa päihdetyön kenttää, jonka toisena osana on korjaava päihdetyö. Korjaavan työn tehtävänä on hoitaa päihteistä aiheutuneita haittoja siinä, missä ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään edistämään hyvinvointia ja ehkäisemään haittojen syntymistä varhaisessa vaiheessa. Ehkäisevän päihdetyön tehtävänä on luoda ja ylläpitää kulttuuria, jossa yhteisöllisyys ja hyvinvointi voivat toteutua päihteettömästi. Pirkimykseenä on vähentää päihteiden kysyntää, tarjontaa, saatavuutta ja päihdehaittoja. Työtä tehdään kertomalla päihteiden käytön terveystaakatuksista, herättelemällä keskustelua päihteistä, tarjoamalla näkökulmia päihdekysymyksiin sekä lisäämällä vaihtoehtoja päihteiden käytölle, mutta toisaalta myös rakentamalla terveellistä ja turvallista arvomaailmaa sekä tukemalla ihmisen kykyä tehdä hyviä valintoja. Ehkäisevän päihdetyön toimijat Suomessa ovat valtakunnallisia, alueellisia, paikallisia sekä yksittäisiä kansalaistoimijoita.

Päihdekysymykset puhuttelevat tavalla tai toisella ihmisiä läpi koko elämäntaaren, ja on selvää, että ehkäisevälle päihdetyölle on tarvetta kaikissa ikäryhmissä. Nuoruus on kuitenkin ehkäisevän päihdetyön kannalta erityisen otollinen elämäntaaihe, minkä takia nuorten parissa tehtävä ehkäisevä työ on ottanut oman paikkansa ja se on tarpeen määritellä omista lähtökohdistaan. Tässä julkaisussa perehdytään ni-

menomaan nuorisotalan ehkäisevään päihdetyöhön ja sen määrittelyyn.

Nuorisotalan ehkäisevän päihdetyön tarkkarajainen määrittely on osin haastavaa, sillä ehkäisevä päihdetyö nuorisotalalla ei ole vain päihdeaineista puhumista tai päihdekokeiluihin puuttumista. Monet ehkäisevän päihdetyön sisällöt, menetelmät tai mallit keskittyvät nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseen. Vahvan sosiaalisen vahvistamisen painotuksensa puolesta ne eivät tue ainoastaan päihteettömiä elämäntaapoja, vaan myös muita teemoja, kuten mielen hyvinvointia, seksuaali- ja yhdenvertaisuuskasvatusta sekä rikollisuuden ja väkivallan ehkäisyä; asioita,

MITEN NUORISOALAN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ EROAA YLEISESTÄ EHKÄISEVÄSTÄ PÄIHDETYÖSTÄ?

- Kasvatuksellinen ote korostuu
- Nuoria kohdataan suurissa määrin ja useilla eri foorumeilla
- Sosiaalisen vahvistamisen rooli on suuri
- Päihdeasenteisiin on mahdollista vaikuttaa varhaisessa vaiheessa
- Lainsäädäntö rajoittaa alaikäisten päihteiden käyttöä

joihin tällä hetkellä nuorten kanssa panostetaan kunkin usein erikseen. Perustasolla erilaisiin nuoria koskettaviin aihepiireihin voidaan vaikuttaa samojen keinojen, nuoren minäkäsityksen ja elämänhallinnan vahvistamisen, vuorovaikutuksen ja läsnäolon kautta. On perusteltua pohtia, tulisiko erillisten osa-alueiden rinnalla puhua nykyistä vahvemmin ehkäisevästä työstä kokonaisuutena.

Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön toimintamuodot

Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö voidaan jakaa toteutukseltaan kolmeen toimintamuotoon: sosiaaliseen vahvistamiseen, yleiseen ehkäisyyn ja riskiehkäisyyn, jotka on tuotu esiin kuvassa 1. Nämä jaot eivät ole tarkkarajaisia, vaan sosiaalisen vahvistamisen ja yleisen ehkäisyn teemat ovat hyvin läpileikkaavia ja usein myös läsnä riskiehkäisyn ja myös korjaavan työn puolella. Sosiaalinen vahvistaminen ja yleinen ehkäisy ovat toimintaa, joka koskettaa kaikkia nuoria, ja ne ovat siten merkittävässä roolissa nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä. Ihanteellisessa tilanteessa riskiehkäisyn tarpeen tulisi olla vain pieni osa nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä.

Sosiaalinen vahvistaminen korostuu erityisen vahvasti juuri nuorten parissa tehtävässä työssä verrattuna aikuisten kanssa työskentelyyn. Sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan tässä julkaisussa nuoren sosiaalisten taitojen, itsetunnon sekä nuoren oman arvomaailman rakentumisen tukemista. Tällöin ehkäisevää päihdetyötä tehdään yleisellä, kaikkia nuoria koskevalla tasolla. Tässä vaiheessa ei ole välttämätöntä puhua suoraan päihdeistä, vaan päihdeettömyyttä tuetaan vahvistamalla nuoressa niitä taitoja, joita tarvitaan oikeansuuntaisten valintojen tekemisessä. Valmius päihdeistä puhumiseen on kuitenkin olemassa.

Yleisessä ehkäisyssä keskitytään jo selkeästi päihdehaittojen ehkäisyyn, päihdeettömien valintojen tekemiseen sekä tiedon jakamiseen. Yleinen ehkäisy on sosiaalisen vahvistamisen tavoin suunnattu koko ikäryhmälle, ja sen tarkoituksena on varmistua siitä, että kaikilla nuorilla on riittävät valmiudet muodostaa turvallinen suhtautuminen päihdeiden käyttöön. Esimerkkejä yleisen ehkäisyn keinoista ovat erilaiset kampanjat, päihdetiedon jakaminen ja päihdeteemaiset oppitunnit.

Riskiehkäisy on aiempia toimintamuotoja kohdentumpaa työtä. Siinä keskitytään tarjoamaan lisätukea niille nuorille, joilla on kohonnut riski päihdeiden käytön suhteen tai jo havaittu päihdeisiin liittyvä ongelma. Riskiehkäisyssä työskennellään usein joko yksittäisen nuoren tai pienryhmän kanssa.

Kuva 1: Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön toimintamuodot

Ehkäisevän päihdetyön käsiteviidakko

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään monella eri tavalla. Tämä aiheuttaa sen, että käytössä olevat käsitteet eivät aina tarkoita kaikille samaa. Epäselvyydet saattavat johtaa väärinymmärryksiin ja voivat vaikuttaa haitallisesti myös siihen, miten päihdekasvatusta toteutetaan. Monialaisessa yhteistyössä on hyvä käydä jo yhteistyön alkumetreillä läpi, miten kukin taho määrittelee keskeisimmät käsitteet ja löydettävät niiden yhteiset merkitykset ja käyttötavat. Näin varmistutaan siitä, että yhteistyötä lähdetään rakentamaan yhteisellä ymmärryksellä. Alla esimerkkinä muutama käsite, joiden käyttö on toimialasta riippuen melko kirjavaa.

Sosiaalinen vahvistaminen on nuorisolaissa (27.1.2006/72) määritelty nuorille suunnatuiksi toimenpiteiksi elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tarkempi tulkinta on jäänyt kunkin ammattialan omaksi. Aaltonen ym. (2015) toteavat, että esimerkiksi sosiaalityössä sosiaalisen vahvistamisen käsite tulkitaan enemmän asiakastyön prosessissa syntyväksi tuotokseksi; hyväksi vuorovaikutussuhteeksi ja suunnitelmaksi, jossa asiakkaan arjen sujumista tuetaan. TE-toimistossa työskentelevän tulkinta puolestaan kuvaa keskustelutukea ja työllistymiseen tukevia toimintoja sosiaalisesti vahvistamiseksi. Eri tulkinnoissa sosiaalisella vahvistamisella voidaan tarkoittaa myös sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Pylkkäsen ym. (2009) mukaan nuorisolaissa ehkäisevässä päihdetyössä sosiaalisen vahvistamisen käsite kuvaa nuoren sosiaalisten taitojen ja itsetunnon tukemista sekä nuoren oman arvomaailman rakentamisen tukemista eri keinoilla. Tämän määritelmän kautta sosiaalisen vahvistamisen käsite ei rajaudu vain ongelmalähtöiseen, kuntouttavaan näkökulmaan tai työvaiheeseen, vaan se on laajentunut varhaisen kasvatustyön alueelle. Kantava ajatus on, että jokainen nuori on oikeutet-

tu arjen tukemiseen jo ennen kuin ongelmia on syntynytäkään.

Ehkäisevän työn käsitettä käytetään myös monin eri tavoin. Useilla toiminta-alueilla ehkäisevään työhön viitataan käsitteellä *varhainen puuttuminen*. Toisaalta varhaisen puuttumisen voidaan ajatella olevan jo riskiehkäisytyötä: ammattilaisen huoli on herännyt ja nuoren elämässä on jo jokin riski, johon on tarve puuttua. Tässä julkaisussa ehkäisevä työ mielletään enemmänkin hyvinvoinnin edistämiseksi, jossa vahvistetaan nuoren elämän suojaavia tekijöitä eikä niinkään korjata jo syntyneitä kolhuja.

Entä mitä tarkoitetaan, kun puhutaan *päihteistä*? Puhutaanko silloin vain alkoholista ja huumeista vai lasketaanko tupakka, lääkkeet, steroidit ja muut riippuvuutta aiheuttavat aineet päihteiksi? 1.12.2015 voimaan astuvassa laissa ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä katsotaan myös rahapelihaittojen kuuluvan ehkäisevän päihdetyön pariin. Tässä julkaisussa päihteillä tarkoitetaan kaikkia riippuvuutta aiheuttavia aineita. Myös *nuoruuden* määritelmä voi olla riskitriitainen. Nuoruuden ikävaihe saatetaan käsittää päättyväksi ikävuosiin 18, 25 tai 29. Nuoruuteen nuorisolaki antaa hyvän perusmääritelmän, mutta siitä huolimatta nuoruus mielletään eri tavoin ja myös palveluja rajataan eri ikärajoihin nojaten. Tässä julkaisussa nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita.

POHDITTAVAKSI:

- Missä määrin ehkäisevä päihdetyö on osa työnkuvaasi?
- Mikä ehkäisevän päihdetyön toimintamuoto korostuu sinun työssäsi?
- Mitkä ovat työssäsi keskeisiä käsitteitä, joita olisi hyvä avata eri toimijoiden kanssa?

2. ETUVALO: KOHDENTAMINEN

Pyörän kyydissä: Valoa matkalle! Kohdentaminen toimii nuorisovalon ehkäisevässä päihdetyössä pyörän etuvalona, joka auttaa näkemään juuri niitä asioita, joihin työllä halutaan vaikuttaa.

Kohdentamisella tarkoitetaan työn räätälöimistä sellaiseksi, että se kohtaisi kohderyhmän tarpeet ja olisi muodoltaan tilanteeseen sopiva. Hyvin mietitty kohdentaminen tukee ehkäisevän päihdetyön tavoitteiden saavuttamista.

Yksi kohdentamisen lähtökohdista on miettiä, keihin työn halutaan vaikuttavan. Kuvasta 2 käy ilmi, että ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä eri toteutustasoilla (Soikkeli ja Warsell 2013, 23-24):

- 1) yksilön
- 2) lähisuhteiden
- 3) paikallisyhteisön
- 4) yhteiskunnan tasolla

Monesti toiminta vaikuttaa useammalla toteutustasolla, esimerkiksi hyvin toteutettu työ lähisuhteiden

tasolla voi vaikuttaa välillisesti koko paikallisyhteisön ja lopulta yhteiskunnan päihdeasenteisiin. Työtä suunniteltaessa on kuitenkin hyvä valita yksi taso, johon ensisijaisesti halutaan vaikuttaa. Esimerkiksi menetelmiä valittaessa tulee pohtia, onko ensisijaisena pyrkimyksenä vaikuttaa yksilöihin vai koko paikallisyhteisöön. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään näiden kahden toteutustason kohdalla mittakaavaltaan ja keinoiltaan eri tavoin.

Toteutustason ohella tulee pohtia kuvassa 2 niin ikään näkyviä haluttuja vaikuttamiskohteita. On määriteltävä pyritäänkö vaikuttamaan kohderyhmän

- 1) tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin
- 2) suojaaviin ja riskitekijöihin vai
- 3) päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin

Kuva 2. Ehkäisevän päihdetyön vaikutuskohteet ja toteutustasot (Soikkeli ja Warsell 2013)

Yhtä lailla kuin toteutustasoissa, ensisijaisen vaikuttamiskohteen valinta vaikuttaa siihen, miten toimintaa lähdetään suunnittelemaan ja millaisia menetelmiä valitaan. Esimerkiksi perinteinen päihdevalistus pyrkii vaikuttamaan erityisesti päihteitä koskeviin tietoihin, eikä sillä niinkään voida vahvistaa nuoren elämän suojaavia tekijöitä.

Olennainen valinta on myös se, tehdäänkö ehkäisevää päihdetyötä sosiaalisen vahvistamisen, yleisen vai riskiehkäisyn näkökulmasta, joissa työn sisällöt voivat olla erilaisia keskenään, kuten luvussa 1 todettiin. Huomioitavaa on, että nuorten kokemustasot päihteiden suhteen vaihtelevat suuresti. Yhdellä 13-vuotiaalla saattaa olla päihteistä jo runsaasti omakohtaisia kokemuksia siinä, missä toisella saman ikäisellä ei ole lainkaan kokemuksia päihteistä oman tai lähipiirin käytön kautta. Nuorisosalalla kohdentamisen tarkoituksena on toisaalta varmistaa se, että toteutettava ehkäisevä päihdetyö on vaikuttavaa ja toisaalta myös huolehtia siitä, että nuoret saavat omalle ikä- ja kehitystasolleen sopivaa päihdekasvatusta.

Kohdentamisen tukena toimii tietoperusta, jota käsitellään tarkemmin luvussa 3. Perehtymällä kohderyhmän tarpeisiin ja siinä vaikuttaviin ajankohtaisiin ilmiöihin voidaan työtä kohdentaa vaikuttavaksi juuri oikeisiin asioihin. Suunnitteluvaiheessa on siis mallettava tarkoin miettiä ja harkita sitä, kenelle, miten ja millä näkökulmalla työtä aiotaan tehdä.

Suojaavat ja riskitekijät

Merkittävä osa nuorisosalalla ehkäisevää päihdetyötä ovat nuoren elämässä vaikuttavat suojaavat ja riskitekijät, joita on lueteltu esimerkinomaisesti kuvassa 3. Suojaavat tekijät tukevat nuoren tervettä ja turvallista kehitystä, kun taas riskitekijät ovat nuoren elämässä esiintyviä asioita, jotka lisäävät päihteisiin liittyvien ongelmien todennäköisyyttä. Molemmissa merkityk-

ESIMERKKI KOHDENTAMISESTA: KANNABISTIETOISUUDEN LISÄÄMINEN

Lähtötarve: Kunnan yläkoulussa ilmentyy lisääntyvissä määrin kannabiksenkäyttötapauksia, ja alueella vanhemmat nuorten parissa työskentelevät ovat erityisen huolestuneita siitä, että nuoret pitävät kannabista täysin harmittomana ja suhtautuvat siihen hyvin kevyesti ja myönteisesti. Nuorten parissa tehty kysely vahvistaa asian olevan näin. Kysely toimii perusteluna sille, että on syytä puuttua asiaan.

Vaikuttamiskohde: Tavoitteeksi asetetaan nuorten tietopohjan lisääminen kannabiksesta ja kannabisasenteisiin vaikuttaminen niin, että nuorille tarjotaan myös vaihtoehtoisia näkökulmia asiaan.

Toteutustaso ja kohderyhmän rajaaminen: Kunnassa todetaan, että ongelma on suurin peruskoulun loppuvaiheessa, jolloin on perusteltua keskittyä yläkoulun 7.-9.-luokkien oppilaisiin.

Ehkäisevän työn toimintamuodon valinta: Toiminta toteutetaan yleisen ehkäisyn piirissä kaikille yläkoululaisille. Osa oppilaista on myös riskiehkäisyn tarpeessa lisääntyneen kannabiksen käytön takia, mutta heihin päätetään kohdistaa lisäksi erillisiä toimia tarpeen vaatiessa.

Lopputulos: Menetelmiksi valikoidaan vuorovaiikutuksellisia ja osallistavia menetelmiä, jotka on todettu hyviksi tällaisen kohderyhmän ja aiheen ollessa kyseessä. Jälkeenpäin arvioidaan, saivatko nuoret lisätietoa kannabiksesta, syntyikö toivottua keskustelua nuorten parissa ja vaikuttaako siltä, että nuoret ovat alkaneet ainakin osittain kyseenalaistamaan kannabiksen haitattomuutta entistä vahvemmin.

sellisiä ovat kaverisuhteisiin, perheeseen, psyykkiin tekijöihin ja yhteiskunnallisiin teemoihin liittyvät asiat. Suojaavien ja riskitekijöiden yhteys nuoren päihteiden käyttöön ei ole täysin suora, vaan päihdekokeilut tai -käyttö voivat olla liiallisia huolimatta siitä, että suojaavat tekijät ovat nuoren elämässä kunnossa. Suojaavat ja riskitekijät toimivat kuitenkin hyvänä ohjenuorana pohdittaessa sitä, millä tavoin nuoren päihteettömyyttä voidaan tukea. Niitä tarkasteleminen on omaa työtä helpompi rajata ja hahmottaa, mihin riski- ja suojaaviin tekijöihin on mahdollista vaikuttaa juuri omassa työssä. Monet tekijät ovat luonteeltaan sellaisia, että ne todennäköisesti liittyvät kaikkeen ihmisläheiseen työhön. Yhdistämällä voimat verkostossa ja muiden toimijoiden kanssa voidaan vaikuttaa myös sellaisiin tekijöihin, jotka tuntuvat ikään kuin kuuluvan sekä kaikille että ei kenellekään.

Suojaavat ja riskitekijät osaltaan myös määrittelevät ehkäisevän päihdetyön toteutusta ja kohdentamis-

ta. Suojaavien tekijöiden vahvistaminen painottuu silloin, kun ehkäisevää päihdetyötä tehdään sosiaalisen vahvistamisen tai yleisen ehkäisyn tasolla. Tällöin lähtöoletuksena on, että nuoren elämässä ei vielä ole riskitekijöitä kovin paljon, vaan tärkeämpää on ylläpitää ja lisätä suojaavia tekijöitä. Mitä lähemmäs riskiehkäisyn työtä mennään, sitä suurempaan rooliin nousee riskitekijöiden minimoiminen ja niihin keskittyminen.

POHDITTAVAKSI:

- Mieti oman työsi kohdentamista. Millä toteutustasolla toimit ja mihin vaikuttamiskohteisiin useimmiten työssäsi keskityt?
- Mihin riski- ja suojaaviin tekijöihin voit vaikuttaa omassa työssäsi? Vaikutatko niihin kaikkiin vai voitko suunnata työtäsi vielä enemmän?

RISKITEKIJÖITÄ OVAT ESIMERKIKSI:

- ulkopuolisuuden tunne
- epävarmuus
- elämäntilanteen muutokset
- päihdemyönteisyys
- epäonnistumiset ja huono ilmapiiri koulussa
- vaikeudet koulussa tai töissä
- puutteet huolenpidossa ja kasvatuksessa
- päihde- ja mielenterveysongelmat perheessä
- heikot sosiaaliset ja tunnetaidot
- päihteiden helppo saatavuus

SUOJAAVIA TEKIJÖITÄ OVAT ESIMERKIKSI:

- yhteenkuuluvuuden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunne
- onnistuneet kokemukset
- hyvä itsetunto
- hyvät perhe- ja kaverisuhteet
- koulussa viihtyminen
- hyvät sosiaaliset taidot
- päihteiden vaikea saatavuus
- lähipiirin kriittiset päihdeasenteet
- tiedot päihteiden käyttöön liittyvistä riskeistä
- vaikutusmahdollisuudet oman elämän kulkuun

Kuva 3. Suojaavat ja riskitekijät (mukaillen Klaari Helsinki 2007, 9)

3. RUNKO: TIETOPERUSTA

Pyörän kyydissä: Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön tietoperusta muodostaa pyörän rungon, johon muut pyörän osat kiinnittyvät. Tietoperusta varmistaa osaltaan sen, että toteutettava ehkäisevä päihdetyö on luotettavaa ja kestävää.

Tietoperustalla viitataan kaikkeen siihen tietoon, jonka pohjalta ratkaisuja ehkäisevässä päihdetyössä tehdään. Jotta tehty työ olisi laadukasta ja myös eettisesti kestävää, kaikki ratkaisut on pystyttävä perustelemaan niiden taustalla olevien tietojen kautta. Juuri perusteltavuus on se tekijä, joka erottaa ammattitiedon arkitiedosta. Työn taustalla olevan tiedon kautta ammattilaisen on mahdollista irtautua omista ennakkoluuloista ja oletuksista, jotka saattavat vaikuttaa työn toteutukseen. Tietoperustan kautta vastataan kysymyksiin siitä, miksi on valittu tietty kohderyhmä, menetelmät ja lähestymiskulma. Lain ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) 3§ mukaan ”Ehkäisevän päihdetyön on perustuttava päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön ja hyviin käytäntöihin.” Tämä osaltaan korostaa tiedon merkitystä ehkäisevän päihdetyön toteutuksen tukena. Työn nojaaminen tutkittuun tietoon myös lisää sen vaikuttavuutta ja uskottavuutta.

Ehkäisevän päihdetyön tietoperusta muodostuu päihdetietoudesta, lainsäädännön tuntemisesta, alan keskeisestä tutkimuksesta, menetelmien tuntemisesta, strategioiden ja toimijoiden tuntemuksesta sekä kohderyhmän kulttuurin ja elinolojen tuntemuksesta (Soikkeli ja Warsell 2013, 17). Nuorisoalan ehkäisevässä päihdetyössä hyödynnetään määrällistä tutkimusta, kuten kouluterveyskysely tai nuorten terveystapatutkimus, ja laadullista tutkimusta, joka kes-

kittyy esimerkiksi nuorten päihdeilmiöihin tai syihin päihteiden käytön taustalla.

Teoreettisen tiedon hyödyntäminen laajentaa työn näkökulmaa ja auttaa suhteuttamaan työn kohderyhmää suhteessa muihin. ”Nähdä metsä puilta” -sanonta osoittaa hyvin tietoperustan tarpeen. Yksittäisen puun kasvun ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman, että on tarkastellut metsää kokonaisuutena ymmärtääkseen, miten puut yleensä käyttäytyvät ja mitä ne tarvitsevat kasvaakseen. Myöskään ehkäisevän päihdetyön kysymyksiin ei voida vastata yksittäisen nuoren ja tämän päihdeasenteiden kautta, vaan on ymmärrettävä päihdeilmiöitä ja nuoruuta laajemmin. Teoreettinen tieto auttaa ehkäisevän päihdetyön tekijää näkemään päihteiden käytön ja siihen liittyvät kysymykset kokonaisuutena, ei vain itseä lähinnä olevien nuoren ja ryhmien kautta. Tämä taito on olennainen myös silloin, kun tehdään työtä yksilötasolla ja kohdataan nuori tämän omista lähtökohdista käsin. Tieto auttaa myös nuorta ajattelemaan itseään suhteessa muihin nuoriin ja saamaan perspektiiviä omaan elämäänsä.

Kun tehdään ehkäisevää päihdetyötä nuorten parissa, ei voida väheksyä myöskään arkitietoa, jolla viitataan siihen ymmärrykseen ja tietoon, joka on syntynyt matkan varrella, mutta jota ei välttämättä ole kirjattu ylös lainkaan. Tätä tietoa ovat hyväksi havaitut käytännöt ja toimintamallit, kohderyhmän tuntemus, tehdyt oivallukset ja havainnot ja myös havainnot siitä, mikä ei syystä tai toisesta toimi. On

toivottavaa, että organisaatiossa siirretään tätä kokemustietoa uusille työntekijöille, mutta toisaalta annetaan heille myös mahdollisuus kyseenalaistaa jo totuttuja toimintamalleja ja tuoda mukana omiaan. Oman kertyneen asiantuntemuksen jakaminen myös muihin organisaatioihin kannattaa, sillä hyöty lisääntyneestä osaamisesta kentällä tulee aina lopulta nuorille.

Tietoperusta on voimavara, jota on päivitettävä, sillä jatkuvasti syntyy uusia ilmiöitä ja näkökulmia. Tämä konkretisoituu esimerkiksi ajatteleamalla, miten paljon ehkäisevä päihdetyö ja sen painopisteet ovat muuttaneet 20 vuodessa tai miten nuorten käyttämien päihteiden kirjo on monipuolistunut melko lyhyessä ajassa. Kaikkea tietoa ei tarvitse tai voikaan omaksua, mutta on toivottavaa, että ehkäisevää työtä tekevä ammattilaisella on työnsä puitteissa aikaa päivittää omaa tietoperustaansa. Ajoittain on hyvä perehtyä toimintaympäristöön ja kohderyhmään, tutustua keskeisiin tutkimuksiin, osallistua alan tilaisuuksiin ja seminaareihin, verkostoitua ja kouluttautua. Tämä edellyttää myös työnantajalta resursointia työntekijöiden kouluttautumiseen, ajankohtaiseen tietoon perehtymiseen ja alan keskeisissä seminaareissa käymiseen.

Lainsäädäntö nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön määrittäjänä

Lainsäädäntö liittyy ehkäisevän päihdetyön tietoperustaan ja määrittelee osaltaan sen, kenen ehkäisevää päihdetyötä tulisi tehdä, kenelle ja millä tavoin. Nuorten ehkäisevään päihdetyöhön kytköksissä olevia lakeja ovat muun muassa seuraavat lait:

- laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015 (1.12.2015 asti raittiustyölaki 19.11.1982/828)
- alkoholilaki 8.12.1994/1143

- laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13.8.1976/693
- huumausainelaki 17.12.1993/1289
- päihdehuoltolaki 17.1.1986/41

sekä erityisesti nuorten elinolosuhteisiin ja palveluihin vaikuttavat:

- nuorisolaki 27.1.2006/72
- lastensuojelulaki 417/13.4.2007
- järjestyslaki 612/2003

Kaikki ajantasaiset lakitekstit lisäasetuksineen ovat löydettävistä verkko-osoitteesta www.finlex.fi.

Ehkäisevän päihdetyön osalta lait asettavat raamit sille, millaista päihdepolitiikkaa yhteiskunnassamme noudatetaan; miten eri päihteisiin suhtaudutaan ja millä keinoin päihteiden käyttöä voidaan kontrolloida. Lait eivät silti ole aukottomia, eivätkä määrää ihmisten käyttäytymistä. Se, että alkoholi- ja tupakkatuotteet ovat kiellettyjä alle 18-vuotiailta, ei yksinään estä kaikkia alaikäisiä nuoria niitä käyttämästä. Laki antaa kuitenkin ammattilaisten työlle perustaa, luvan ja velvollisuuden nostaa asia esille ja puuttua siihen. Lait voivat toimia myös yhteiskunnallisena kannanottona. Esimerkiksi alkoholimainonnan rajoittaminen alkoholilaisissa on yhteiskunnalta selkeä viesti siitä, että lasten ja nuorten hyvinvointi koetaan tärkeäksi asiaksi, eikä heitä haluta altistaa alkoholimainonnalle.

POHDITTAVAKSI:

- Millaista ajankohtaista tutkittua tietoa voisit hyödyntää omassa työssäsi?
- Miltä verkostotoimijoilta voit saada ajankohtaista tietoa nuorten päihteiden käytöstä paikallistasolla?
- Mitkä lait näkyvät vahvimmin sinun työssäsi?
- Miten eri lakeja voisi hyödyntää keskusteluissa nuorten kanssa?

4. JARRUT: EETTISYYS

Pyörän kyydissä: Eettiset pohdinnat nuorten parissa tehtävän ehkäisevän työn toteutuksessa antavat syyn ajoittain hidastaa vauhtia ja pysähtyä tarkastelemaan, tehdäänkö työtä varmasti oikeista, kohderyhmä huomioivista lähtökohdista.

Ehkäisevässä päihdetyössä on huolehdittava työn eettisyydestä. Päihdekasvatus, joka perustuu ”keinolla millä hyvänsä” -ajatteluun, ei ole eettisesti kestävää vaan manipuloivaa. Eettisesti haara kasvatuskohtaaminen heikentää ihmisten välistä luottamusta ja vuorovaikutusta, joiden tulisi olla päihdekasvatuksen tukipilareita.

Keskeinen ajatus ehkäisevän päihdetyön eettisyydessä on vahingoittamattomuuden periaate, jonka mukaan työstä ei saa koitua kohdehenkilöille haittaa tai vahinkoa (Soikkeli ja Warsell 2013, 19). Kaiken päihdekasvatuksen tulee olla nuorta kunnioittavaa. Asioista on puhuttava totuudenmukaisesti, mutta kuitenkin niin, ettei jaettu tieto aiheuta nuorelle pelkoja tai ahdistusta. Nuorten herkkyyks tulee muistaa valittaessa esimerkiksi sisältömaterialleja päihdekasvatukseen. Tarjottu tieto saattaa tuntua nuoresta epämukavalta ja ahdistavalta erilaisista syistä, kuten jonkin akuutin lähipiirissä olevan tilanteen tai omien uhkakuvien kautta. Esimerkiksi elämyksellisyyteen perustuvat menetelmät, kuten päihdeputket, saattavat herättää nuoressa voimakkaitakin tunteita. Olennaista on kiinnittää huomiota siihen, että tieto tarjotaan sopivassa muodossa ja että nuorta ei jätetä uuden tiedon kanssa yksin, vaan hänelle tarjotaan tilaisuus purkaa ajatuksiaan aikuisen kanssa ja käsitellä saamaansa tietoa.

Päihdekasvatuksen on oltava vapaaehtoista: omien ajatusten ja kokemusten jakamisesta on voitava kiel-

täytyä, samoin erilaisista harjoitteista, jotka nuori saattaa syystä tai toisesta kokea epämiellyttäväksi. Ehkäisevän päihdetyön tarkoituksena ei ole ajaa nuoria nurkkaan ja saada heitä kertomaan omasta päihteiden käytöstään, vaan hedelmällisempää on keskustella aiheesta yleisellä tasolla ja kysyä nuorten näkemyksiä. Nuorilla tulee olla oikeus olla eri mieltä käsiteltävistä asioista sekä tilanteen mukaan mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaista päihdekasvatusta heille tarjotaan. Nuorten huomioiminen ja kuuleminen ehkäisevän päihdetyön toteutuksessa on paitsi eettistä, usein myös vaikuttavuutta lisäävä tekijä.

Myös yhdenvertaisuus liittyy ehkäisevän päihdetyön etiikkaan. Syrjivälle ajattelutavalle perustuva tai sitä tuottava työ ei voi olla terveyttä ja hyvinvointia edistävää. Rohkea päihdekasvattaja pohtii myös sitä, millaiseen asemaan päihdekasvatus asettaa nuoret: tuotetaanko sillä epähuomiossa arvoja, jotka toimivat osin syrjäyttävinä tekijöinä? Päihteidenkäyttöön

liittyvistä haitoista puhuttaessa luodaan tai vahvistetaan samalla aina niihin liittyviä mielikuvia. Esimerkiksi korostamalla sitä, miten tupakointi voi aiheuttaa iho-ongelmia, tehdään huonoihoisuudesta hyvyttä tai kelpaamista määrittävä asia. Monet päihteiden käyttöön liittyvät haitat, kuten kouluvaikeudet, mielenterveysongelmat tai ulkonäköön liittyvät asiat, ovat arkea monelle nuorelle tai hänen läheiselleen, vaikka he eivät käyttäisi päihteitä lainkaan. Tämä ei tarkoita, etteikö näitä asioita voisi nuorten kanssa nostaa esiin päihteistä keskusteltaessa, mutta on hyvä tiedostaa myös asian toinen puoli aihetta käsiteltäessä.

Ehkäisevää päihdetyötä tekevä ammattilainen on usein, ehkä tahtomattaankin, auktoriteettiasemassa nuoreen nähden, ja siksi tasavertaiseen keskusteluyhteyteen on pyrittävä tietoisesti, vähentäen keskustelun esteitä. Päihdekasvatus ja päihdekeskustelut voidaan nähdä parhaimmillaan inhimillisenä kohtaamisena mielenkiintoisen teeman äärellä. Niiden ei tarvitse olla vain oppitunteja, joissa auktoriteetti kertoo, miten asiat ovat – vaikka ammattilainen faktoja tai oman näkökantansa nuorille kertookin. Ammattilaisen on lisäksi tunnistettava se, miten omat mahdolliset ennakkoluulot ja asenteet sekä työhistoria vaikuttavat siihen, millaista ehkäisevää päihdetyötä hän kunkin ryhmän kanssa toteuttaa. Hyvä päihdekasvattaja hyväksyy sen, että nuorelle hyvän elämän mittapuu ja hyvään elämään pääsemisen keinot voivat olla erilaisia kuin hänellä itsellään. Tästä huolimatta on pyrittävä löytämään yhteinen ymmärrys päihdekasvatuksen sisältöön tuputtamatta. (Pylkkänen ja Vuohelainen 2012.)

Virittävää valistusta

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen pyrkimyksen voidaan katsoa kuuluvan ehkäisevän päihdetyön etiikan piiriin. Virittävän valistuksen ajatus on, että jonkun ilmiön muuttuminen vaatii myös kulttuurisen muu-

toksen. Mikäli esimerkiksi päihteettömyys ei ole arvostettu vaihtoehto, yksilön ei ole helppo valita sitä elämäntavaksi. Päihteettömyydestä on ensin tehtävä hyväksyttävä ja suotava vaihtoehto, jotta sen valitseminen olisi houkuttelevampaa ja näin todennäköisempää. Yksilöt pystyvät joukkomitassa muuttamaan käyttäytymistään vasta, kun mielipideilmasto ja sosiaaliset normit ovat ensin muuttuneet. (Salasuo 2011.) Tämä edellyttää ehkäisevän päihdetyön toimijoilta asian työstämistä ja esiin nostamista.

Ehkäisevä päihdetyö on siten myös vaikuttamistyötä. Omaksuttuaan paljon tietoa ja ymmärrystä, josta on hyötyä hyvinvoinnin edistämisen ja esimerkiksi päihdeasenteiden muodostumisen kannalta, ammattilaisen on suotavaa jakaa asiantuntijuuttaan mahdollisimman laajalti. On tärkeää käynnistää keskusteluja tai vaikuttaa jo olemassa oleviin yksityisiin ja julkisiin keskusteluihin. Ehkäisevän päihdetyön ammattilainen voi itse, verkoston ja nuorten kanssa tuottaa uusia syötteitä ajankohtaisiin keskusteluihin. Sosiaalinen media, viestintäteknologian arkipäiväistyminen ja nuorten osallistaminen työtapanä mahdollistavat aivan uudenlaisia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä. Vaikuttamistyö on kaiken lisäksi hyvä tilaisuus saada nuorten asiat yhteiskunnassa esille.

POHDITTAVAKSI:

- Miten päihteiden käyttäjät esitetään materiaalissa tai menetelmässä? Miltä viesti tuntuu päihteiden käyttäjästä tai hänen läheisestään?
- Miten voit puuttua mahdolliseen loukkaavaan puheeseen ja kasvattaa nuorten empatiaa ja solidaarisuutta?
- Kun käsitellään terveyteen ja ulkonäköön liittyviä ilmiöitä, miten varmistetaan, että ei lisätä nuorten kokemia ulkonäköpaineita?
- Miten materiaaleissa on huomioitu nuorten moninaisuus ja esimerkiksi kieliryhmät? Onko viestintä selkokielistä?

5. RENKAAT: MENETELMÄT

Pyörän kyydissä: Menetelmät toimivat renkaina, jotka vievät nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä eteenpäin. Menetelmien on oltava harkittuja ja tarkoituksenmukaisia, jotta asetetut tavoitteet on mahdollista saavuttaa.

Ehkäisevässä päihdetyössä nuorten parissa hyödynnetään monia erilaisia menetelmiä: peliä, elämyksellisyyttä, kampanjoita, kilpailuita, draamaa, teemaviikkoja, vertaisvalistusta... Listaa voisi jatkaa pitkälle. Tapoja toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä on lähes yhtä monta kuin sen tekijöitäkin. Erilaisten menetelmien käyttö voi tuoda päihdekasvatukseen uusia näkökulmia ja lisää puhtia, ja niiden kautta saadaan myös herätettyä nuorten mielenkiinto aiheeseen. Päihdekasvatusta voi kuitenkin tehdä onnistuneesti myös ilman erityisiä menetelmiä. Ammatillaisen näkökulmasta on vahvistava ajatus, että pientenkin, aitoon välittämiseen ja avoimuuteen pohjautuvien kohtaamisten kautta nuoret voivat saada tukea omien päihdeasenteidensa ja -tietojensa kehittämiseen. Menetelmä itsessään ei ole niin tärkeä kuin se, mitä sillä tavoitellaan ja saadaan aikaan. Se on vain väline, jolla vuoropuhelua saadaan käynnistettyä sekä tietoa ja uusia näkökulmia lisättyä. Sosiaalisen vahvistamisen tasolla tehtävä ryhmä-, ongelmanratkaisuja tunnetaitojen vahvistaminen aikuisen tuella antaa nuorelle eväitä toimia myös päihdeidenkäyttöön liittyvissä tilanteissa vastuullisesti ja harkitusti.

Ehkäisevän päihdetyön menetelmien valinnassa on tärkeää muistaa vaiheet ja valinnat, joita tulisi pohdita ennen toimintatavan päättämistä (ks. luvut 1 ja 2). Vasta kun työn tekemisen taso, tavoitteet ja kohderyhmän erityistarpeet on huomioitu, voidaan tunnistaa ja valita työhön parhaiten soveltuvat menetelmät, ja vie-

lä siinäkin kohtaa on arvioitava ammatillaisen perehtyneisyys valittavien menetelmien käyttöön. Kaikki nämä vaiheet edellyttävät siis runsaasti malttia menetelmävalinnassa.

Yksi konkreettinen ja miettimisen arvoinen näkökulma menetelmiin on se, millä tavoin nuoret niistä innostuvat ja kokevat ”omikseen”. Kiilakoski (2013) käyttää amerikkalaista termiä *edutainment* kuvaamaan sitä, miten kasvatuksellisten (*education*) sisältöjen on nuorille suunnattuina oltava myös jossain määrin viihdyttäviä (*entertainment*) osuakseen ja upotakseen ”kohteeseen” tarkoitettulla tavalla. Viihdyttävä ei ehkäisevässä päihdetyössä(kään) tarkoita kuitenkaan vain hauskaa ja sisällöllisesti kevyempää toimintaa, vaan viittaa ennemminkin siihen, ettei päihdekasvatuksen tarvitse olla ryppyotsaista ollakseen asiallista ja tehokasta. Iso kysymys on, uskalletaanko päihdeistä keskustella positiiviseen, jopa humoristiseen sävyyn tai mukavan tekemisen kautta. Ajoittain ehkäisevässä päihdetyössä korostuu ahdistava ja ikävä keskustelusävy, synkeät materiaalit, provosoituva väittelemine sekä erittäin tiukat ammattilaisiin kohdistuvat roolimalliodotukset. On toki totta, että ehkäisevä päihdetyöntekijä asettaa toiminnallaan nuorelle esimerkin. Lisäksi hänellä on tärkeä tehtävänsä päihdehaittatiedon viejänä, mutta tämän tehtävän ei tarvitse määritellä ehkäisevän päihdetyön sävyä turhan vakavaksi. Kun luotetaan nuorten omaan ajattelukykyyn ja haluun tietää asioista enemmän, voi-

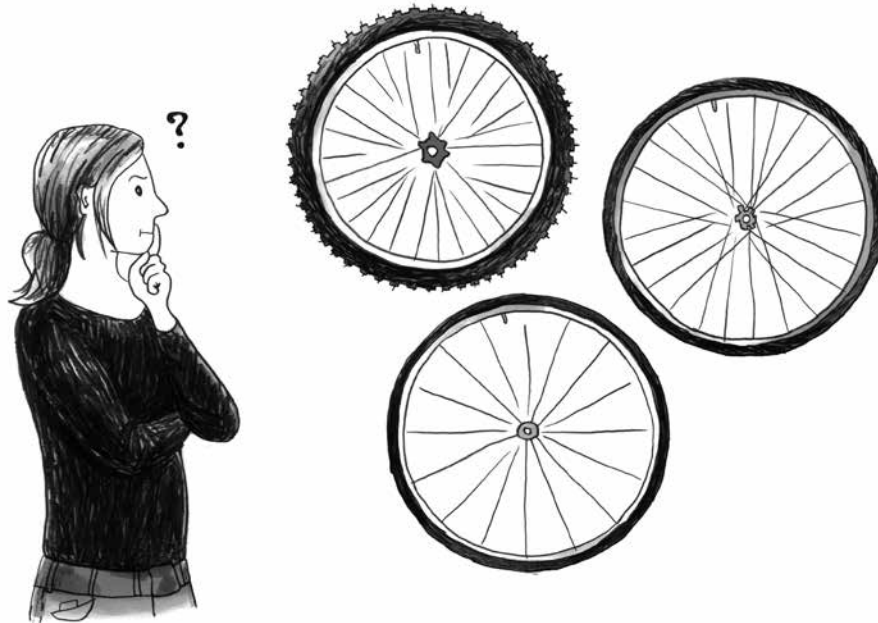
daan ehkäisevässä päihdetyössä hyödyntää yhdessä ihmettelyä ja pohtimista, sekä myös huumoria ja hyväntuulisuutta. Keskusteluun ja pohtimiseen kannustava hyväntuulinen ilmapiiri tukee nuorten oppimista käsiteltävästä aiheesta.

Kuunteleva, keskusteleleva ja osallistava ehkäisevä päihdetyö

Nuorille suunnatussa ehkäisevässä päihdetyössä kannattaa aktiivisesti etsiä nuorten oman toimijuuden mahdollisuuksia. Nuoret saattavat innostua vaikuttamaan toistensa päihdeasenteisiin tai herättämään keskustelua heitä itseään kiinnostavista ja ajankohtaisista teemoista päihteisiin liittyen. Toisaalta jo se edistää nuorten osallistumista, jos käytetyt menetelmät aikuisvetoisinakin linkittyvät suoraan nuorten senhetkiseen arkeen ja kokemuksiin. Nuorten mahdol-

lisuus suunnitella ja tehdä itse voi tuottaa muitakin nuoria kiinnostavia sisältöjä. Aktiivinen osallistuminen päihdekasvatukseen ja sen toteutustapojen valintaan vaikuttaa usein nuoriin vähintään yhtä paljon kuin jos he osallistuisivat päihdekasvatukseen pelkän vastaanottajan roolissa. On kuitenkin paikallaan huomioida, mihin tarkoitukseen sisältöjä nuorten kanssa tehdään. Nuorilla saattaa olla vahvoja normatiivisia oletuksia siitä, että päihteistä kuuluu varoittaa ja mikä on vaikuttavaa päihdekasvatusta. Mikäli nuoret pyrkivät tuottamaan järkytykseen perustuvaa materiaalia, on ammattilaisen oltava kanssakulkijana, sillä vaikka esimerkiksi pelotteluun pohjautuvan materiaalin tuottaminen voi olla kyseisille nuorille mielekästä ja opettavaistakin, sen tarkoituksenmukaisuutta päihdekasvatuksessa on harkittava tapauskohtaisesti.

Ehkäisevän päihdetyön yhtenä tavoitteena on tarjota nuorille päihteisiin ja päihteidenkäyttöön liittyvää asiallista tietoa omien harkittujen valintojensa tueksi.

Tietoa voi nuorille välittää monella tavalla, eikä perinteinen ylhäältä alaspäin kaadettu faktapaketti ole niistä se ainoa ja tehokkainkaan ratkaisu. Menetelmien pohjimmaisena tarkoituksena on usein nuoren oman kriittisen ajattelun herätteleminen, ja siihen voi pyrkiä esimerkiksi erilaisilla keskustelun virittämisen keinoilla. Ajankohtaiset päihteisiin liittyvät lehtiartikkelit, netistä löytyvät videot ja videoblogit, kuvat, kuviot ja tilastot, hittimusiikki ja tv-sarjat ovat vain esimerkkejä erilaisista keskustelun virittämiseen sopivista aineistoista. Myös nuoret itse osaavat todennäköisesti nostaa esiin heitä puhuttelevia materiaaleja.

Mediassa liikkuva tieto ja keskustelu eivät välttämättä pohjaudu faktoihin, ja siksi ammattilaisen tehtävä on suunnata keskustelua siten, että myös päihdekriittiset näkökulmat tulevat esiin sekä varmistaa, että nuoret ymmärtävät lähdekritiikin merkityksen. Ristiriitaisesta tietotulvasta voi saada nuorten kanssa aikaan hyvän keskustelun, ja siksi mediasta nousseita paikkaansa pitämättömiä väitteitä ei kannata oitis tyrmätä, vaan haastaa nuoria pohtimaan niiden todenperäisyyttä ja esittämisen tarkoituksia.

Riskiehkäisyksen tasolla toimittaessa on mietittävä, millaisista riskeistä ja millä tavoin keskusteleminen on nuoria koskettavaa. Päihdekasvattajan on kuunneltava avoimesti, minkä kaiken keskellä nuori elämänsä elää: millainen maisema nuoren päivittäisestä toiminnasta piirtyy esiin. Vuorovaikutus nuorten kanssa tuottaa usein esiin tarinan, jonka tapahtumiin voi tarttua myös ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta. Mikäli tarina kertoo humalassa koheltamisesta ja sen aiheuttamasta pahasta olostasosta, sosiaalisten suhteiden huononemisesta tai katkeamisesta, kadonneista tavaroista, rahapulasta ja läheltä-piti-tilanteista, on menetelmien valinnassa sisällöllisesti viisasta suuntautua tällaisen nuorta itseään lähellä olevan riskikäyttäytymisen välittömiin seurauksiin. Tarpeeton pelottelu on syytä välttää, koska liian mustavalkoinen kauhukuvien maalailu ei välttämättä kosketa

nuoren todellisuutta, eikä siksi johda toivottuun lopputulokseen. Lisäksi nuori saattaa jo itse olla ahdistunut tai huolissaan omasta tilanteestaan, jolloin näiden ikävien tunnetilojen vahvistaminen on epäoikeutettua. Tärkeää alaikäisten kanssa työskennellessä on myös se, että huoltajat pyritään saamaan mukaan yhteistyöhön ja yhteisvoimin yritetään löytää juuri tilanteeseen sopivia toimintamalleja.

Dialogisten kohtaamisten kautta on mahdollista tavoitella yhteistä, joskus aivan uuttakin ymmärrystä esimerkiksi erilaisille päihteisiin liittyville ilmiöille ja tutkia niitä monipuolisesti eri suunnista. Dialogiin pohjautuvissa menetelmissä olennaista on se, että ne rohkaisevat kaikkia tuomaan omat mielipiteensä esiin ja antavat toimijuuden mahdollisuuden kaikille tilanteeseen osallistuville tasapuolisesti kunnioittavassa hengessä. Ehkäisevään päihdetyöhön voidaan soveltaa hyvin monenlaisia dialogia hyödyntäviä menetelmiä. Myös monet luovat ja taiteelliset menetelmät sisältävät dialogisuuden elementtejä tai ainakin osallistavat toimimaan yhdessä, ja ne sopivat siten mainosti myös päihdeteemojen käsittelyyn.

POHDITTAVAKSI:

- Mitä valitun menetelmän avulla tavoitellaan? Mihin on tarkoitus vaikuttaa?
- Onko menetelmän vaikuttavuutta tutkittu? Mistä tiedät, että juuri tätä menetelmää kannattaisi kokeilla? Miksi se soveltuu juuri tälle ryhmälle/yksilölle?
- Mitä menetelmän onnistunut käyttäminen edellyttää?

6. SATULA: PEDAGOGIIKKA

Pyörän kyydissä: Kasvatuksellisten valintojen tekeminen toimii pyörän satulana, jonka tarkoituksena on lisätä ajomukavuutta ja tukea näin ammattilaisen jaksamista ja työn sujuvuutta.

Ehkäisevässä työssä huomioidaan lasten ja nuorten omat voimavarat resursseina sekä tuetaan hyvinvointia vahvistavien taitojen ja valmiuksien kehittymistä. Nuorten parissa tehtävästä ehkäisevästä päihdetyöstä puhutaan usein *päihdekasvatuksena* ja koetaan työn olevan kokonaisvaltaista, eikä vain päihdehaittoihin liittyvää valistusta. Siksi huomio on kohdistettava siihen, *miten kasvatetaan* ja *miksi* on valittu juuri tietynlainen kasvatuksellinen lähestymistapa. Pedagogisia (kasvatuksellisia) lähestymistapoja on monia, ja useimmat niistä soveltuvat oppilaitosten lisäksi myös muun kasvatuksellisen toiminnan perustaksi, vaikkapa nuorisotyöhön. Päihdekasvattaja valitsee aina, tietoisesti tai tiedostamattaan, jonkinlainen kasvatuksellisen otteen, jolla toimii suhteessa nuoriin tai kulloinkin tarkasteltaviin teemoihin. Päihdekasva-

tuksessa, kuten muussakin kasvatuksessa, ammattilaisen on olennaista tiedostaa, millaiseksi kokee itsensä kasvattajana, millainen suhde kasvattajalla on kyseessä oleviin nuoriin ja miksi aikoo juuri valitsemillaan tavoilla käytännössä toteuttaa kasvatustyötä.

Kasvatus ei toteudu tyhjiössä, vaan osana sitä ympäristöä, kulttuuria ja yhteiskuntaa, missä kulloinkin eletään. Siksi kasvatus ei voi olla arvovapaata, vaan sillä edistetään aina jotakin, joka katsotaan tärkeäksi ja tavoittelemisen arvoiseksi. Päihdekasvatuksessa käytetyt menetelmät pohjautuvat aina johonkin kasvatukselliseen lähestymistapaan, vaikka menetelmän kehittäjä tai käyttäjä eivät tietoisesti olisikaan mietti-neet käytännön työn kasvatuksellisia perusteita. Kun perustellaan sitä, millä tavoin päihdeteemoja halutaan nuorten kanssa käsitellä, otetaan väistämättä kantaa

KASVATUKSELLISEN LÄHESTYMISTAVAN VALINNASSA KIINNITETÄÄN HUOMIOTA NÄIHIN:

- päihdekasvattajan oma ammatillinen identiteetti: tausta, vahvuudet, tiedot ja taidot
- päihdekasvattajan rooli ja tehtävät päihdekasvatustilanteessa
- nuorten rooli sekä toimijuuden ja osallisuuden taso päihdekasvatustilanteessa
- päihdekasvattajan ja nuoren välinen suhde
- toimintaympäristö, jossa päihdekasvatus toteutuu
- päihdekasvatuksen mahdollinen yhteiskunnallinen ulottuvuus ja vaikutukset yhteiskunnalliseen keskusteluun

siihen, millainen on päihdekasvattajan ja nuoren välinen suhde menetelmää käytettäessä ja millaisena nähdään nuoren asema suhteessa hänelle tärkeisiin yhteisöihin sekä yhteiskuntaan laajemmin. Esimerkiksi nuorten parissa toimiva terveyden edistämisen ammattilainen saattaa terveysneuvojen antamisen ja oireiden hoitamisen ohessa ohjata nuorta myös kasvatuksellisesti vaalimaan omaa elämäänsä ja rakentamaan turvallista arkeaan kokonaisvaltaisesti. Päihteisiin liittyvien kysymysten kohdalla tällaisia teemoja voisivat olla vaikkapa ystävyys-suhteet, vanhempien kanssa toimeen tuleminen ja koulunkäynnin sujuminen. Yhtälailla esimerkiksi opettaja tai TE-toimiston virkailija on nuorille ydintehtävänsä ohella myös kasvattava aikuinen. Oman kasvatuksellisen työotteen tunnistaminen ei tarkoita kasvatusvastuun siirtämistä huoltajilta pois, vaan tukee sitä kasvatusta, mitä kohteissa tehdään.

Päihdekasvattaja toimii välittäjänä päihdetiedon ja -kulttuurin, yhteiskunnan ja yhteisöjen sekä nuoren välillä. Kasvatusta tästä välittäjän tehtävästä tekee se, että kasvattaja pyrkii toimintansa ja ohjauksensa kautta tietoisesti vaikuttamaan nuoreen, hänen kasvuunsa, oppimiseen ja toimintaansa. Kasvatuksen kautta nuori saa tarvittavat tiedot ja taidot selvittää yhteiskunnassa ja omassa elämässään, pitää itsestään huolta ja olla osallisena yhteisöissä. Päihdekasvatuksen kautta nuori saa nimenomaan päihteisiin liittyviä tietoja ja tukea omien päihteitä koskevien valintojen tekemiseen. Lisäksi hän saa välineitä osallistua ja ottaa kantaa päihteitä koskevaan keskusteluun. Kasvatuksellisen näkökulman valinta vaikuttaa suoraan siihen, millä tavoin nuorta sekä tavoiteltuja tietoja ja taitoja lähestytään.

Päihdekasvatuksen kasvatuksellisia näkökulmia: esimerkkeinä positiivinen pedagogiikka ja sosiaalipedagogiikka

Positiivista pedagogiikkaa on viime vuosina tutkittu Suomessa yhtenä lasten (ja nuorten) hyvinvointia lisäävänä käytäntönä niin päiväkodeissa kuin oppilaitoksissakin. Positiivinen pedagogiikka tarkastelee oppimista lasten ja nuorten näkemyksien ja heidän itse antamiensa merkitysten kautta. Siinä painottuvat nuorten omat kokemukset, tunteet ja vahvuudet. (Kumpulainen ym. 2014.) Myös päihdekasvatuksessa ne voidaan nostaa tarkasteltaviksi ja antaa näin nuorille valtaa kuvata elämäänsä ja suhdettaan päihteisiin tai hyvinvointiin omalla tavallaan. Nuoret saavat näin kokemuksen siitä, että heidät otetaan yhteisössä vakavasti. Toisaalta nuorten esiin nostamia ja dokumentoituja päihteisiin liittyviä teemoja ja tilanteita voidaan yhteisesti tarkastella monista näkökulmista, ja siinä kasvattajalla on mahdollisuus suunnata keskustelua ja kohdentaa sitä. Positiivinen pedagogiikka painottaa myönteisiä tunteita ja kokemuksia, voimavaroja ja vahvuuksia, jolloin se sopii hyvin etenkin sosiaalisen vahvistamisen tasolla tehtävään päihdekasvatukseen.

Sosiaalipedagoginen kasvatuskäsitys painottaa yksilön ja yhteisön välistä suhdetta. Kasvaminen ainutlaatuisesti persoonaksi tapahtuu yhteisöissä, ja yhteisöjen toiminnassa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, miten ne tukevat ihmisten osallisuutta, hyvinvointia, toimintakykyä ja elämänhallintaa. Sosiaalipedagogisesti orientoitunut kasvattaja on halukas vaikuttamaan yhteiskunnallisiin epäkohtiin, innostamaan ihmisiä luomaan muutosta ja tukemaan yhteisöllistä toimintakulttuuria. Hän herättelee kasvatettavia tiedostamaan oman ja yhteiskunnan todellisen tilanteen ja osallistumaan yhteisönsä toimintaan omista lähtökohdistaan käsin. (Kurki 2000.)

Sosiaalipedagogisesti orientoituneessa päihdekasvatuksessa pyritään osin samantyyppiseen, dialogiseen ja osallistavaan, kohtaamiseen nuoren ja kasvattajan välillä kuin positiivisessa pedagogiikassakin. Sosiaalipedagoginen näkökulma antaa päihdekasvatukseen kuitenkin omanlaisensa (yhteiskunta-)kriittisen sävyn. Silloin kriittisen tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa vaikkapa nuorten päihdeasetteet sekä suomalainen päihdekulttuuri. Ehkäisevän päihdetyön tehtävänä voi silloin olla nuorten vapauttaminen tekemään esimerkiksi alkoholinkäytön suhteen toisenlaisia valintoja kuin edeltävät sukupolvet. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi päihdekasvatuksessa voidaan tarjota nuorille mahdollisuuksia kyseenallista vallitsevaa päihdekulttuuria käytännössä ja muodostaa hyvin perusteltuja näkemyksiä toisintekemisen vaihtoehtoista. (Tapio 2014.) Menetelmäksi voi silloin sopia esimerkiksi kasvattajan ohjeistama väittely jostakin ajankohtaisesta päihteisiin liittyvästä uutisesta tai keskustelusta tai ohjattu kuvakollaasin kokoaminen päihteisiin liittyvistä teemoista, jotka juuri sillä hetkellä puhututtavat nuoria. Sosiaalipedagogisesti suuntautuneessa päihdekasvatuksessa käsiteltyjen aiheiden ja toiminnan yhteinen pohdinta on hyvin olennaista.

Myös riskiehkäisyyn tasolla tehtävä pienryhmätyökentely voidaan rakentaa sosiaalipedagogisesti. Silloin päätavoitteena voi olla esimerkiksi nuorten omien päihdekokemusten luova reflektointi vaikka näytelmän muodossa ja sitä kautta uusien vaihtoehtojen jatkoelämäntarinoiden hahmottelu nuorten tulevaisuutta ajatellen. Sosiaalipedagogiikassa painotetaan toivon näkökulmaa, ja sitä kautta päihdekasvatuksessa on luontevaa keskittyä mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen tulevaisuudennäkyjen etsimiseen yhdessä. Elämässään pulmia kohdanneelle ja mahdollista ongelmanuoren leimaa kantavalle nuorelle voi olla erityisen vapauttavaa päästää irti myös omasta menneisyydestään ja kasvaa ulos osin ulkoapäin hänelle annetuista rooleista.

POHDITTAVAKSI:

- Miten kasvatuksellisuus näkyy sinun työssäsi? Miellätkö itsesi kasvattajaksi?
- Miten pedagogisten näkökulmien huomiointi voisi tukea omaa työtäsi?

7. OHJAUSTANKO: LAATU JA ARVIOINTI

Pyörän kyydissä: Jokainen pyörää ajanut tietää ohjaustangon merkityksen matkan taitumisessa ja suunnattamisessa. Nuorisoalan ehkäisevässä päihdetyössä laadun varmistaminen pitää huolen siitä, että kulku on vakaata, ja arvioinnin kautta säästyään turhan jyrkiltä käänöksiltä.

Kuten kaikessa työssä, myös nuorten parissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä on tärkeää kiinnittää huomiota työn laadukkuuteen tasaisesti läpi toteutuksen. Se palvelee niin päättäjiä, rahoittajien, toimijoiden kuin kohderyhmänkin tarpeita. Laatuun panostaminen lisää työn tehokkuutta ja mielekkyyttä, ja sen kautta saadaan todennäköisemmin aikaan niitä muutoksia, joihin toiminnalla pyritään. Silti voi joskus olla vaikeaa perustella ja tarkalleen osoittaa, miksi oma toiminta on laadukasta ja missä kohdin laatu oikeastaan ”näkyy”.

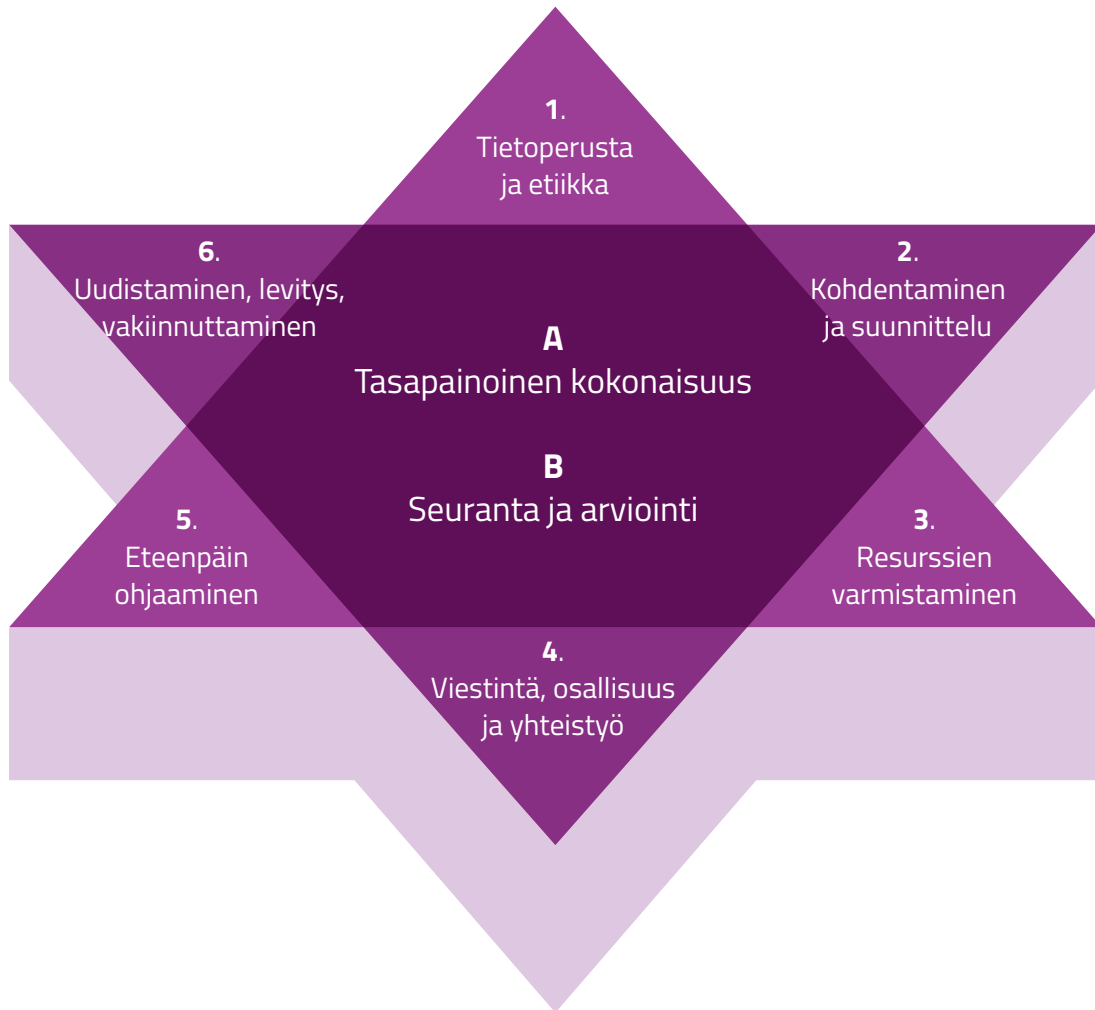
Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisema Ehkäisevän päihdetyön laatutähti (Soikkeli & Warsell 2013) on toimiva työkalu ehkäisevän päihdetyön suunnittelun ja toteuttamisen tueksi. Laatutähdessä (kuva 4) on kahdeksan sakaraa, jotka tasapainossa ollessaan tukevat laadukkaan työn toteuttamista. Kunkin sakaran yhteyteen on koottu työn suunnittelua ja toteuttamista helpottavia kysymyksiä, joiden avulla tähden sakarat ovat ymmärrettävissä käytännön työn kautta. Tähti ohjaa perustelevaan työn kohdennuksen valintoja sekä pohtimaan työn tavoitteiden asettamista. Se kannustaa huomioimaan kaikkien toimijoiden - myös nuorten - osallisuuden toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, sekä miettimään, miten tiedonkulku osallisten välillä ja toiminnan juurruttaminen varmistetaan. Kun työn kokonaisuus on hyvin suunniteltu, kaikille osallisille syntyy vahva kuva siitä, mitä ollaan tavoittelemassa ja miksi. Laa-

tutähti ohjaa ehkäisevän päihdetyön ammattilaisia toteuttamaan tasapainoista suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kehää.

Arviointi laadun varmistajana

Arvioinnin kautta voidaan huolehtia siitä, että asetetut tavoitteet on mahdollista saavuttaa mahdollisimman laadukkaasti ja tehokkaasti, ja toisaalta lopulta määritellä, oliko toiminta tarkoituksenmukaista. Arvioinnin tulee kulkea ehkäisevässä päihdetyössä mukana suunnitteluvaiheesta loppuun asti. Mikäli arviointiin kiinnitetään huomiota vasta prosessin päätteeksi, voidaan todeta pelkästään se, että onnistuttiinko vai ei, ja pohtia syitä siihen. Silloin kun arviointia tehdään alusta alkaen ja suunnitellaan huolella mitä halutaan arvioida, mitkä ovat toiminnan tavoitteet ja missä vaiheessa arviointia on hyvä tehdä, voidaan jo hyvissä ajoin tehdä korjausliikkeitä, mikäli sellaisille todetaan matkan varrella tarvetta.

Suunnitteluvaiheessa on olennaista pohtia, mitä asioita erityisesti halutaan arvioida. Toiminnassa on aina mahdollisuus arvioida monia eri asioita, kuten tuloksia ja vaikutuksia, osallisuutta, prosessia ja menetelmiä. Näitä arvioidaan hyvin eri tavoin ja eri kysymysten kautta, eikä aina ole järkevää arvioida kaikkea. On valittava se, mihin arvioinnissa halutaan keskittyä ja luotava selkeät kysymykset, joihin haluaa matkan

Kuva 4. Ehkäisevän päihdetyön laatutähti (Kuvan lähde: Soikkeli ja Warsell 2013)

varrella saada vastauksia. Jo suunnitteluvaiheessa on hyvä katsoa, missä kohdissa toimintaa on järkevä arvioida ja myös noudatettava tätä suunnitelmaa.

Kaikkea ei voida ennakoida, ja siksi *toteutusvaiheessa* on tärkeää pysähtyä aika ajoin tarkistamaan, että suunta on yhä oikea. Tässä vaiheessa tarkastellaan, näyttääkö meneillään oleva toiminta johtavan asetet-

tuihin tavoitteisiin vai onko tarpeen tehdä muutoksia, kun se vielä on mahdollista. Kun arvioinnin vaiheet ja tulokset dokumentoidaan hyvin, aloittaen se jo toteutuksen kuluessa, jää talteen hyvää materiaalia, johon voidaan palata jälkepäin. Dokumentointi on osaltaan onnistuneen arvioinnin edellytys. *Prosessin päätyttyä* on loppuarvioinnin aika, jolloin tarkastellaan

Arviointikysymyksiä toiminnan toteutusvaiheeseen:

- Tuntuuko työskentelymalli toimivan ennakoidusti?
- Huomataanko työssä jotakin toimintatapoja, sisältöjä tai materiaaleja, jotka eivät sittenkään tunnu sopivan valitulle kohderyhmälle?
- Onko ilmennyt yllättäviä haasteita, mitä niille tehdään?
- Pysytäänkö aikataulussa ja riittävätkö resurssit?

Arviointikysymyksiä toiminnan päätyttyä:

- Miten onnistuttiin ja millaisia vaikutuksia työllä nähtiin?
- Miten toteutuksen eri vaiheet sujuivat?
- Saavutettiin tavoitteet?
- Oliko toiminnalla jotakin odottamattomia vaikutuksia?
- Missä epäonnistuttiin, mitä kannattaisi jatkossa tehdä toisin?

toimintaa kokonaisuutena suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.

Arviointia voidaan tehdä monin eri tavoin. Toiminnan toteuttajat ovat arvioinnissa aina keskeisessä asemassa, vaikka arviointi olisi tilattu ulkopuoliselta taholta. Toteuttajat tuntevat tavoitteet ja prosessin parhaiten, eivätkä näin ollen voi jäädä arviointiprosessin ulkopuolelle. *Itsearviointi* on olennaisessa osassa, ja sitä monesti luontevasti toteutetaan matkan varrella pohtien, miten toiminta etenee ja missä mennään. *Sisäisessä arvioinnissa* toimintaa voi tarkastella joku saman organisaation toimija, joka ei kuiten-

kaan ole toteuttavassa roolissa kyseisessä prosessissa. Tätä kautta on mahdollista saada arvokasta palautetta siitä, miltä toiminta sivusta katsottuna näyttää. Mahdollista on tilata myös *ulkoinen arvioija*, joka tulee ulkopuolisena tarkastelemaan toimintaa ennalta määritetystä näkökulmasta.

Arvioinnin menetelminä voidaan käyttää esimerkiksi erilaisia palautekyselyitä, keskusteluita tai havainnointia. Niissä olennaista on saada tietoa eri näkökulmista ja toisaalta valita arviointimenetelmä tutkimuskysymysten mukaan. Jos esimerkiksi on tarkoituksena arvioida nuorisotilan työntekijöiden kokemuksia jonkin tietyn menetelmän tai päihdekasvatusmallin käytöstä työvälineenä, lienee turhaa teettää nuorille kyselyä heidän ajatuksistaan, sillä nuori ei voi vastata ohjaajan ohjauskokemukseen. Sen sijaan nuori voi hyvin vastata siihen, miltä tuntui olla mukana toiminnassa, jossa kyseistä menetelmää tai mallia käytettiin.

Tärkeää on kiinnittää huomiota myös siihen, miten arviointia hyödynnetään. Arviointia ei kannata tehdä vain muodon vuoksi, vaan sen avulla voidaan suunnata toimintaa, pohtia sen tarpeellisuutta ja kehittää uutta. Arviointi tarjoaa muillekin toimijoille tarpeellista tietoa, jotta heidän ei tarvitse keksiä pyörää uudestaan tai toistaa jo kerran tehtyjä virheitä. Raportointi on siis hyvä tehdä huolella ja tarkoituksenmukaisesti.

POHDITTAVAKSI:

- Tunnistanko laadun osatekijöitä ehkäisevässä päihdetyössä, jota suunnittelen ja toteutan itse tai muiden kanssa?
- Tunnistanko erilaisia arviointitapoja vai onko jotakin olennaista työssäni kokeilematta?
- Onko arviointi työtapana vakiintunut, ja ymmärtävätkö kaikki mukanaolijat sen merkityksen?

8. POLKIJÄ: TEKIJÄT JA YHTEISTYÖ

Pyörän kyydissä: Pyörä ei kulje minnekään ilman polkijaa. Ehkäisevässä päihdetyössä tekijöitä ja vaikuttavia tahoja on paljon, joista osa on polkemassa, osa huolto- tai kannustusjoukoissa.

Ehkäisevässä päihdetyössä merkittäviä käytännön toimijoita ovat kunnat, joilla on lain mukainen vastuu tehdä ehkäisevää päihdetyötä. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015 velvoittaa, että kunnassa on oltava ehkäisevän päihdetyön tehtävistä vastaava toimielin, joka huolehtii ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta kunnan eri palveluissa, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, sivistys-, liikunta- ja nuorisotoimissa sekä elinkeinotoimissa. Kuntien toiminnan tukena toimivat ehkäisevää päihdetyötä tekevät alueelliset, paikalliset ja valtakunnalliset järjestöt, jotka toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä monipuolisesti.

Ehkäisevää päihdetyötä ohjaavat erilaiset strategiat ja ohjelmat, joiden tarkoituksena on luoda raamit työn tekemiselle ja mahdollistaa sitä. Näistä esimerkkeinä voidaan mainita Terveyden ja hyvinvoinnin lai-

toksen Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (ent. Alkoholiohjelma), jonka ensisijainen tavoite on kuntien ehkäisevän päihdetyön laadun ja perusrakenteiden varmistaminen koko maassa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a; 2015b). Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma määrittelee mielenterveys- ja päihdetyön kehittämistyötä valtakunnallisesti. Nuorten parissa tehtävää (myös ehkäisevää) työtä ohjaa Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma, joka hallitusohjelman mukaisesti määrittelee työn painopisteitä.

Merkittävä roolinsa on myös ministeriöillä, jotka omalla toiminnallaan ovat mukana ehkäisevän päihdetyön määrittelyssä. Ministeriöistä merkittävä rooli on sosiaali- ja terveysministeriöllä ja lasten ja nuorten osalta opetus- ja kulttuuriministeriöllä. Omat panoksensa ehkäisevään päihdetyöhön tuovat myös erilaiset

monopoliyhteisöt, kuten Alko ja Raha-automaattiyhdistys (RAY).

Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta valvontaa toteutetaan viranomaisten, esimerkiksi alkoholitarkastajien toimesta. Pakka-toimintamalli on tehokkaaksi todettu keino paikalliseen ehkäisevään päihdetyöhön. Pakka-toiminnassa kiinnitetään huomiota erityisesti alkoholin, tupakan ja rahapelien saatavuuteen tekemällä yhteistyötä laaja-alaisesti paikallisten toimijoiden kanssa.

Yllä on kuvattuna osa ehkäisevän päihdetyön toimijakentästä ja jo sen kautta käy ilmi, että kyseessä on laaja toimijoiden kirjo, joka toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä eri lähtökohdista.

Kenen pitäisi tehdä ehkäisevää päihdetyötä nuorten parissa?

Ehkäisevä päihdetyö on aihe, jota nuorten parissa työskentelevät eivät voi sivuuttaa todeten, että ”tämä

ei kuulu minulle”. Ehkäisevä päihdetyö eri muodoissaan kuuluu kaikille nuoria arjessa kohtaaville aikuisille opettajasta kirjastonhoitajaan, vapaaehtoisesta valmentajaan ja virkailijasta kaupan kassahenkilöön. Oma lukunsa on myös vanhempien päivittäin tekemä kasvatustyö ja sen tarjoama pohja kaikkeen ammattilaisten tekemään työhön. Näissä muissa kohtaamisissa aikuinen edistää toiminnallaan samoja tavoitteita kuin ehkäisevän päihdetyön ammattilainen, mutta usein niukemmalla teoriataustalla tai käytännön kokemuksella. Ehkäisevän päihdetyön kentällä on tärkeää tunnistaa ja tukea näitä erilaisia rooleja sekä vahvistaa niitä. Tätä voi tehdä osallistamalla eri tahoja mukaan yhteiseen tekemiseen ja tiedottamalla ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen tavoitteista avoimesti monin kanavin.

Kuva 5 tuo esiin, miten nuorisotalon ehkäisevä päihdetyö voi eri tasoilla edellyttää erilaista asiantuntemusta. Hyvinvoinnin edistäminen ja päihdeettömyyden tukeminen ovat lähtökohdina kaikkeen nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön ja ne

Kuva 5. Nuorisotalon ehkäisevässä päihdetyössä tarvittavan osaamisen tasot

kulkevat työn mukana kaikilla tasoilla. *Taso 1* koskettaa kaikkia nuoria kohtaavia ammattilaisia (ja osin myös vapaaehtoistoimijoita). Siinä ehkäisevän päihdetyön kannalta keskeisiä ovat sosiaaliseen vahvistamiseen liittyvät taidot. Tämä tarkoittaa läsnä- ja aikuisena olemista, joissa korostuvat etenkin kohtaamisen taidot. On kyettävä tukemaan nuorta kasvun eri vaiheissa ja ohjata nuori tarvittaessa eteenpäin. Nuorten kohtaaminen tällä tasolla ei aina ole helppoa ja mutkatonta, mutta kohtaaminen ei vielä vaadi erityistä ehkäisevän päihdetyön osaamista tai asiantuntemusta. Päihdeilmiöihin reagoiminen ja nuoren tukeminen arjen tasolla riittää. *Tasolla 2* tehdään selkeästi päihdekasvatusta tai nuoria kohdataan usein. Silloin päihdekysymykset nousevat toistuvasti esiin, ja siksi ammattilaisen hyvä tuntee ehkäisevän päihdetyön tavoitteita, keskeisiä asiasisältöjä ja toimintamalleja. On osattava aktiivisesti keskustella nuorten kanssa päihteistä ja niihin liittyvistä asenteista sekä hyödyntää erilaisia arjen ilmiöitä ja tarkoituksenmukaisia työmenetelmiä päihdekasvatuksen tukena. Ollakseen uskottavaa työn ja toimintojen on perustuttava faktoihin, ja ammattilaisella on oltava asianmukaista tietoa toimintansa taustalla. *Tasolla 3* toimivat ehkäisevän päihdetyön asiantuntijat, joilta edellytetään aiempien tasojen hallinnan lisäksi laaja-alaista näkyä koko ehkäisevän päihdetyön ja nuorisotalon kenttään sekä niiden yhtymäkohtiin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja ajankohtaiseen tilanteeseen. Tällä tasolla ehkäisevää päihdetyötä kehitetään ja tietoa tuotetaan kaikkien kohtaavaa työtä tekevien käyttöön.

Rajoja sen suhteen, mikä on ehkäisevässä päihdetyössä riittävää tietoa, ei ole selvästi määriteltävissä, eikä ole tarkoituksenmukaista rajata toimijoita tietyn osaamisalueen ulkopuolelle. Erilaiset kasvatukselliset tilanteet vaativat erilaista osaamista, ja ajoittain on astuttava myös oman osaamisalueensa ulkopuolelle. Kuva 5 tuo esiin sen, että kaikkien nuoria työssään kohtaavien ei tarvitse olla ehkäisevän päihdetyön

asiantuntijoita, mutta tietynlaisia valmiuksia päihdetyöstä puhumiseen on oltava. Ammattilaisella on lupa (ja myös velvollisuus) tunnistaa oman asiantuntemuksensa rajat. Toisaalta kuva poistaa mahdollisuuden todeta että ”ehkäisevä päihdetyö ei kuulu minun toimenkuvaani”, sillä niillä taidoilla, jotka jokaisella nuoria kohtaavalla ammattilaisella on, voidaan toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä ainakin jollain tasolla. Ehkäisevä päihdetyö tarvitsee niitä, joilla on työhön riittävät resurssit ja jotka ovat sille omistautuneita ja valmiita kehittämään alaa. Toisaalta tarvitaan myös niitä, jotka tukevat päihdekasvatuksellisten tavoitteiden toteutumista, vaikka ne eivät olisikaan täysin sitä oman työn ydintä.

Yhteiskunnallisen ilmapiirin ja normiston merkitys yksilön käyttäytymisen muutoksessa on merkittävä. Tämä myös osaltaan luo mahdollisuuksia kaikille nuorten parissa toimiville ehkäisevän päihdetyön suhteen. Toistuva ja kuuluva vaikuttaminen ja ajatusten herättely tukevat päihdekriittisten asenteiden muodostumista. Nuorten päihdekasvatuksessa johdonmukaisuus on avainasemassa ja tämän takia on tärkeää, että nuoria kohtaavat aikuiset ovat samoilla linjoilla - kukin toimija omista lähtökohdistaan.

Yhteistyöstä vauhtia

Ehkäisevän päihdetyön ei tulisi rakentua yksittäisen toimijan varaan. Aina löytyy yhteistyökumppaneita tai ainakin paikkoja, jossa on mahdollista käydä vuoropuhelua ammattilaisten kesken. Verkostot tuovat eri toimijatahot yhteisen pöydän äärelle mahdollista keskustelun, monipuoliset näkökulmat ja työn organisoinnin. Verkostoja on erityyppisiä.

Paikalliset verkostot keskittyvät tietyn kunnan tai alueen tarpeisiin ja tapoihin toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä. Monessa kunnassa toimii moniammatillinen ehkäisevän päihdetyön tai terveyden edistämi-

TOIMIVAN YHTEISTYÖN EDELLYTYKSET

- Yhteinen ymmärrys siitä mistä puhutaan, keskeisten termien avaaminen
- Samansuuntaiset tavoitteet
- Yhteistyöstä oltava hyötyä kaikille osapuolille
- Asioiden edistyminen, ei pelkkää kuulumisten vaihtoa
- Hyvä koordinaatio, selkeät toimintatavat

sen työryhmä, johon kunnasta riippuen kuuluu erilaisia toimijoita kunnan eri palveluista. Parhaimmillaan nämä ryhmät ovat monialaisia, ja mukana on kunnallisten sosiaali-, nuoriso- ja opetuspalveluiden ohella esimerkiksi poliisi, järjestöjen edustajia ja elinkeinoelämän toimijoita. Tällainen työryhmä on omiaan pohtimaan paikallisia ilmiöitä ja sitä, miten ehkäisevä päihdetyö näkyy ja toteutuu alueella.

Valtakunnalliset, laajemmat verkostot puolestaan tarjoavat ehkäisevää päihdetyötä tekeville ammatilista vertaistukea, mahdollisuuksia jakaa hyviä käytäntöjä, saada ajantasaista tietoa sekä keskustella ehkäisevän päihdetyön kysymyksistä ja teemoista. Valtakunnallisista verkostoista esimerkkinä toimii Preventiimi, joka kokoaa nuorisoalan toimijoita ehkäisevän päihdetyön kysymysten äärelle tarjoten heille mahdollisuuksia oman osaamisen lisäämiseen ja päivittämiseen, vertaistukea ja toisaalta myös tilaisuuksia olla mukana kehittämässä nuorisoalan ehkäisevää päihdetyötä.

Verkostot ja yhteistyö eivät voi toimia itseisarvona, vaan ollakseen kannattavaa yhteistyön on tuotettava kaikille siinä mukana oleville osapuolille jotakin hyötyä. Tarvitaan yhteinen agenda, selkeät perusteet yhteistyölle, toimiva rakenne ja hyvä koordinaatio. Yhteistyö ei toimi itsestään, vaan se vaatii kaikkien

osallistujien panoksen, sekä hyvää koordinoitua tai ainakin selkeitä sopimuksia ja ohjeita toimintatavoista. Yhteisellä tekemisen tahdolla pääsee jo pitkälle.

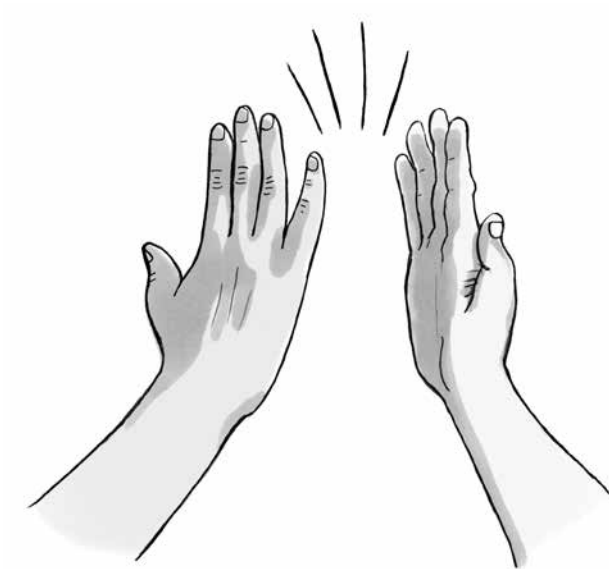
Omaan ehkäisevään päihdetyöhön saa tukea myös erilaisista täydennyskoulutusryhmistä sekä erityisesti sähköisistä kollektiiveista (Facebook-ryhmät, Innokylä, ym. sähköiset alustat, joilla ammattilaiset keskustelevat ehkäisevästä päihdetyöstä). Jälkimmäiset tuovat maantieteellisesti kauempanakin yksin töitä tekevät ammattilaiset yhteisen keskustelun ja vertaistuen äärelle.

POHDITTAVAKSI:

- Mitä ehkäisevän päihdetyön osaamista oma työkuvasi edellyttää?
- Tiedätkö minne ohjaat nuoren eteenpäin, jos oman työkuvasi rajat tai tukimahdollisuudet tulevat vastaan?
- Minkä tahojen kanssa voisit tehdä yhteistyötä ehkäisevässä päihdetyössä?
- Kulkeeko tieto verkostoissa tehokkaasti, onko löydetty ja tunnistettu tärkeimmät yhteiset kohderyhmät? Entä kaipaako toiminta muuten piristystä tai tehostamista?

LÄHTEET

- Aaltonen S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 160.
- Kiilakoski, T. 2013. Miten kohdata teknologinen maailma nuorisotyössä? Blogikirjoitus. Verkkosivu. Viitattu 13.4.2015.
<http://www.verke.org/component/k2/item/143-miten-kohdata-teknologinen-maailma-nuorisotyossa>
- Klaari Helsinki 2007. Opas päihdetoimintasuunnitelman laatimiseen Helsingin kouluille ja oppilaitoksille. Saatavana sähköisenä:
http://klaari.munstadi.fi/files/2014/08/Klaari_paih-detoimintaopas_A4_0708.pdf
- Kumpulainen, K. & Mikkola, A. & Rajala, A. & Hilppö, J. & ja Lipponen, L. 2014. Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara. L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus, 224–242.
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015, Finlex internet-sivut:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>
- Nuorisolaki 27.1.2006/72. Finlex internet-sivut:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>
- Pyökkänen, S. & Vuohelainen, E. 2012. Ammatillisen päihdekasvatuksen eettiset toimintaperiaatteet. Artikkeliteoksessa Inkinen, A., Kokkonen, J. & Ruuska, V. (toim.) 2012. Selvää synergiaa – Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C 34. Porvoo: Bookwell.
- Salasuo, M. 2011. Vaikuttamisen keinot. Teoksessa Soikkeli, M., Salasuo, M., Puuronen, A. & Piispa, M. Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 116, 11-21. Saatavilla sähköisenä:
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf
- Soikkeli, M. & Warsell, L. (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015a. Alkoholiohjelma. Verkkosivu. Viitattu 25.5.2015.
<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/alkoholiohjelma>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015b. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman rakentuminen. Verkkosivu. Viitattu 27.5.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo-toimintaohjelman-rakentuminen>
- Tapio, M. 2014. Sosiaalipedagogista päihdekasvatusta? Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2014, vol. 15, 121–132.

NUORISOALAN EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN MUISTILISTA

- 1. Huomioi kohderyhmä ja ota se osalliseksi suunnitteluun ja toteutukseen!** Päihdekasvatuksen suunnittelemisen kohderyhmän mukaisesti ja nuorten huomioiminen toteutuksessa tukee työn vaikuttavuutta. Osallisuus tekee päihdekasvatuksesta nuorten itsensä näköistä ja sitouttaa nuoret toimintaan.
- 2. Varmista toistuvuus!** Viesti ei todennäköisesti välity yhdellä yrittämällä, vaan ajatusmallit muuttuvat hitaasti ja vaativat toistoa.
- 3. Pyri johdonmukaisuuteen!** Se, että nuoret saavat mahdollisimman monelta kohtaamaltaan aikuiselta johdonmukaisesti päihdekriittistä viestiä, toimii tukena asenteiden muodostumisessa.
- 4. Vaikuta vuorovaikutuksella!** Tietoa ja asenteita ei voi kaataa nuorten päähän, vaan ne syntyvät keskustelemalla, kuuntelemalla, tarjoamalla uusia näkökulmia ja olemalla avoin erilaisille ajatusmalleille.
- 5. Tunne faktat!** Virheellisen tiedon tarjoaminen syö ehkäisevän päihdetyön uskottavuutta, vaikka tarkoitusperät olisivatkin hyvät. Ole valmis perustelevaan tekemäsi ratkaisut ja valinnat.
- 6. Muista laatu ja eettisyys!** Laadun varmistaminen ei ole ensisijaisesti työn määrää, vaan sen vaikuttavuutta ja toimivuutta lisäävä tekijä. Käytä apuna ehkäisevän päihdetyön laatutähteä. Huolehdi siitä, että työ on aina eettisesti kestävää.
- 7. Arvioi!** Nosta ylpeänä esiin onnistumiset ja niihin johtaneet tekijät, mutta kerro myös avoimesti siitä, mikä meni pieleen ja miksi. Älä pelkää epäonnistumisia, ne kertovat siitä, että ainakin on yritetty.
- 8. Ota kantaa!** Hyödynnä osaamistasi ja vaikuta olemalla mukana keskusteluissa sekä luomalla uusia keskustelunaiheita.
- 9. Tee yhteistyötä, verkostoidu!** Yhteisvoimin löydetään useampia näkökulmia ja saadaan monenlainen osaaminen yhteen – hyöty tästä kulkeutuu nuorille.
- 10. Pysy positiivisena!** Ehkäisevä päihdetyö on positiivinen lähestymistapa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen. Tärkeää työtä voi tehdä ilolla!

Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö – Hyppää kyytiin!

Vanhassa ikivihreässä lauletaan: ”Minä poljen, sinä ohjaat, niin kuin tanssi matka käy”. Yhdessä tekemällä, omaan osaamiseen luottamalla ja sitä päivittämällä nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö etenee sujuvasti ja haluttuun suuntaan. Juuri sinä olet oman työsi osava ammattilainen ja kykenet suoriutumaan haastavistakin reiteistä! Uskalla rohkeasti heittäytyä ehkäisevän päihdetyön matkaan: oppoa keskusteluihin nuorten kanssa, kysele ja kannusta verkostoasi mukaan, kokeile rohkeasti uutta, etsi tietoa, päivitä vanhoja tuttuja malleja. Tämä materiaali toimii tukena matkan varrella. Antoisaa matkaa!

Preventiimi

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Undervisnings-
och kultur-
ministeriet

ISBN 978-952-456-238-6

9 789524 562386